

"INTELEKTIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALAR BILAN ISHLOVCHI PSIXOLOG FAOLIYATI"

*Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch Davlat Universiteti Psixologiya
kafedrasi o'qituvchisi*

Qodirova Maftuna Ilhom qizi

tezisi.maftunaqadirova001@gmail.com

Annotatsiya: *Mazkur tezisdagi intellektual rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlovchi psixologning asosiy vazifalari, kasbiy yondashuvlari va korreksion-pedagogik faoliyatining ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, psixologik yordamning individual yondashuv asosida tashkil etilishi hamda bolalarning ijtimoiy moslashuv jarayonini qo'llab-quvvatlash usullari tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *intellektual nuqson, psixologik yordam, korreksiya, rehabilitatsiya, ijtimoiy moslashuv, individual yondashuv.*

Intellektual nuqsonlar — bu bolaning bilish faoliyati, tafakkur jarayoni va o'quv qobiliyatining rivojlanishida orqada qolish bilan xarakterlanadigan psixik holatdir. Bunday bolalar bilan ishlashda psixologning roli nihoyatda muhim bo'lib, u nafaqat diagnostika, balki korreksiya va rehabilitatsiya jarayonlarida ham faol ishtirok etadi. Psixologning faoliyati, avvalo, bolaning individual rivojlanish darajasini aniqlashdan boshlanadi. Maxsus psixodiagnostik metodikalar (masalan, intellekt testlari, diqqat va xotira mashqlari, kuzatuv va suhbat usullari) orqali bolaning kuchli va zaif tomonlari aniqlanadi. Shu asosda individual korreksion dastur ishlab chiqiladi. Korreksion ishlar jarayonida psixolog pedagog, logoped, defektolog va ota-onalar bilan hamkorlikda ishlaydi. Maqsad — bolaning bilish jarayonlarini (xotira, diqqat, tafakkur, nutq) bosqichma-bosqich rivojlantirish va ijtimoiy muhitga moslashtirishdir. Muvoffaqiyatli natijaga erishish uchun psixolog bolani ruhiy jihatdan qo'llab-quvvatlashi, o'ziga ishonchini mustahkamlashi va ijobiy motivatsiyani shakllantirishi zarur. O'zlashtirishda va intellektida nuqsoni bo'lgan bolalarni aqliy rivojlantirish va korrektsiyalash hamda diagnostikalash bo'yicha ishlarni tashkil etish bolalarning kognitiv faolligini oshirishga, umumiy intellektual qobiliyat va ko'nikmalarini shakllantirishga, jismoniy rivojlanishga va sog'lig'ini yaxshilashga, o'z-o'zini hurmat qilishni, o'zini o'zi tuzatishga qaratilgan. - xabardorlik, hissiy barqarorlik va o'z-o'zini tartibga solishning shakllanishi, rivojlanish kechikishini ma'lum darajada qoplashga imkon beradi. O'zlashtirishda orqada qolish — keng atama bo'lib, unga aniq akademik malakalarning (o'qish, yozish, hisoblash) kutilgan e'tibor darajasidan pastligi kiradi. Bu holat ikki asosiy blokga bo'linadi: (1) aniq

neurodevelopmental yoki nevropsixologik buzilishlarga bog'liq (masalan, diskalkuliya, disleksiya, kabi sindromlar) va (2) ijtimoiy-atrof-muhit hamda sifatli pedagogik yordam yetishmovchiligi bilan bog'liq bo'lgan holatlar. Ko'pincha omillar kombinatsiyasi uchraydi: biologik moyillik, oilaviy va ijtimoiy sharoitlar, maktabdagi metodik xatoliklar va texnologik omillar ham birgalikda ta'sir ko'rsatadi. Ekzekutiv funksiyalar buzilishi o'qishni uyg'unlashtirishda asosiy to'sqinliklardan biri ekanligi ko'p ilmiy manbalarda qayd etilgan.

Psixologik yondashuvning samaradorligi bolaning yosh xususiyatlari, nuqson darajasi va oilaviy muhitga bog'liq. Shu sababli har bir bola uchun individual yondashuv va moslashtirilgan metodik materiallardan foydalanish muhim hisoblanadi. Intelektida nuqsoni bo'lgan bolalar, odatda, bilish jarayonlari sust rivojlangan, diqqatni jamlash, eslab qolish va mantiqiy fikrlashda qiyinchiliklarga duch keladilar. Shu sababli psixolog faoliyati bir nechta bosqichda amalga oshiriladi:

1. Diagnostik bosqich – bolalarning psixik rivojlanish darajasini aniqlash, intellekt va emotsional sohani o'rganish. Bu jarayonda Wexler testi, Raven matritsalarini, "10 ta so'z" usuli kabi metodikalar qo'llaniladi.

2. Korreksion bosqich – individual yoki guruh mashg'ulotlari orqali bilish faoliyatini faollashtirish, xotira, diqqat, tafakkurni rivojlantirish. Korreksiya o'yinlari, rasm chizish, konstruktorlar, nutq mashqlari orqali olib boriladi.

3. Maslahat va reabilitatsiya bosqichi – ota-onalar va o'qituvchilarga psixologik maslahat berish, bolaning ijtimoiy muhitga moslashuvini qo'llab-quvvatlash.

Ta'lim sohasida dalillarga asoslangan aralashuvlar quyidagilarni o'z ichiga oladi: fonologik asoslangan o'qitish metodlari (disleksiya uchun), kichik-guruhli dars va qo'shimcha instruktsiyalar, kognitiv trening va ekzekutiv funktsiya mashqlari (diqqat va rejalashtirishni kuchaytirishga yo'naltirilgan), hamda ota-onalarni jalb qilish dasturlari. Shu bilan birga, aralashuvni rejalashtirishda o'qituvchining pedagogik kompetensiyasi va to'g'ri IEP (individual education plan) muhim hisoblanadi. IEP mexanizmi bolaga individual maqsadlar, baholash usullari va aralashuv muddatlarini aniqlash imkonini beradi. Psixolog faoliyatining samaradorligi ko'p jihatdan multidisiplinar hamkorlikka bog'liq. Defektolog, logoped, pedagog va tibbiyot xodimlari bilan birgalikda olib borilgan ishlar bolaning rivojlanishiga yanada ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bundan tashqari, psixologning empatiya, sabr-toqat, kuzatuvchanlik va ijobiy motivatsiya yaratish qobiliyatlari bu jarayonning muhim tarkibiy qismlaridir. Intelektida nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlashda psixologning asosiy maqsadi — bolaning mavjud imkoniyatlarini aniqlab, uni ijtimoiy faol, o'ziga ishonchli shaxs sifatida shakllantirishdir. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, doimiy psixologik qo'llab-

quvvatlash va oila bilan hamkorlik bu yo'nalishdagi muvaffaqiyatning eng muhim omillaridir. Shu tarzda tashkil etilgan psixologik faoliyat bolalarning jamiyatda to'laonli ishtirokini ta'minlaydi. Intelektual nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlovchi psixologning faoliyati kompleks, tizimli va hamkorlikka asoslangan jarayondir. Bunday bolalarga to'g'ri psixologik yordam ko'rsatish ularning shaxsiy rivojlanishi, o'qish motivatsiyasi va ijtimoiy integratsiyasini ta'minlaydi. Psixologning kasbiy mahorati va empatiyasi bu jarayonning muvaffaqiyat kalitidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdullayeva, N. (2021). Maxsus psixologiya asoslari. – Toshkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti.
2. Mavlonova, R. A., & To'raeva, G. (2020). Defektologiya va logopediya asoslari. – Toshkent: TDPU nashriyoti.
3. Karimova, V. M. (2019). Psixologik xizmat nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
4. Vygotskiy, L. S. (1996). Pedagogik psixologiya. – Moskva: Pedagogika.
5. Leontyev, A. N. (2003). Faoliyat, ong va shaxs. – Moskva: Smysl nashriyoti.
6. Davlatova, M. (2022). Intelektual nuqsoni bo'lgan bolalarning psixik rivojlanish xususiyatlari. – "Psixologiya va Pedagogika" jurnali, №3, 45–50-betlar.